

Virgil Tănase - Povestirile unui exilat revoltat

Conf. univ.dr. Iuliana BARNA
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *Virgil Tănase does nothing but “voluptuously experiment with the diversity of the egos of his psychological world. The scenes, moments, and paintings are narratively fixed around states of psychosis, around obsessions that have internally marked his existence”. [1] The oneiric text emerged as a form of resistance to literature enslaved to the communist doctrine, and the artist’s dream, idealistic and surrealist, is built from a succession of real stories pierced by fictional worlds. The author multiplies symbols in his writing and the confusion of narrative voices, bringing to the fore the great themes of loss, identity, exile and memory. Identity metamorphoses, self-reflexivity, sharp lucidity, and language games are characteristic of the oneiric author, who manifests his resilience through writing.*

Key words: *identity, exile, memory, Virgil Tănase’s biographical and literary trajectory*

Povestea exilului, a stării literare, a culturii, a vieții sociale, a omului Virgil Tănase purtat printre capcane, furtuni și nori, figurează în scrisori, interviuri, în vorbe.

Epistolaritatea ca formă de reziliență identitară

Evadând dintr-un spațiu geopolitic marcat de reprimare ideologică și criză valorică, literații și oamenii de cultură din exil trăiesc prin scrisori, construind astfel un veritabil spațiu al reactivării conștiinței de sine, dar și al solidarității transnaționale între intelectualii marginalizați de regimul totalitar. Corespondența devine, astfel, nu doar o formă de reziliență culturală, ci și un laborator de idei, unde se decantează viziuni despre literatură - în special se decodifică formulele epice; despre lumea complexă, criptată, magnetică și stereotipă, în care este aruncat sau se aruncă intelectualul român; despre teatru, dar și o profundă dezbatere despre schisma axiologică. Din această perspectivă, epistolaritatea lui Tănase dobândește o funcție emancipatoare, în măsura în care aspiră la menținerea unei conștiințe critice autonome, indiferent de spațiul geografic sau presiunile istorice.

Stabilit la Paris, după ruptura sa *dramatică* de regimul ceaușist, Tănase întreține un dialog epistolar polifonic cu figuri emblematice ale exilului românesc: Dumitru Țepeneag, Mircea Eliade, Emil Cioran, Petru Dumitriu și alții. În scrisori, confesiunea devine o adâncire de multe ori suferindă, în „straturile profunde ale memoriei”, iar scriitorul tranzitează două lumi, cea în care se metamorfozează în eroul propriei povestiri, și o alta, în care pendulează între nostalgia matricială a spațiului românesc și imperativele adaptării la noul context cultural occidental. Pe fondul clivajului dintre cultura oficială și cea a exilului, scrisorile se constituie ca vehicule de contra-discurs, în care Virgil Tănase și interlocutorii săi articulează prin intermediul visului (văzut aici ca adăpost de simboluri, sensuri încifrate, inclusiv aluzii și incitații antitotalitare), „o lume paralelă, analoagă lumii obișnuite”. [2]

„Nu i-i bine vacii noastre”

17 oct. 1973

„Dragă Tepe,

nu-ți închipui nici o clipă că a existat un hiatus în activitatea mea epistolară. Din păcate însă trebuie să mărturisesc că am fost și sunt, din acest punct de vedere, într-o situație încurcată: având să-ți transmit lucruri mai substanțiale, pe care bine le știi și pe care firește că le am scrise, am căutat, după cum, de altfel, îți spuneam și la telefon, să găsesc o modalitate de transmitere firește mai puțin costisitoare întrucât, în, această privință, noi am fost întotdeauna săraci. Și ca un făcut toate au ieșit pe dos; mărturisesc că a trebuit să trec și prin niște situații foarte penibile - așa că de-aici lipsa de scrisori de care te plângi; apoi i-am așteptat pe prietenii pe care spuneai că mi-i vei trimite sperând ca măcar prin ei să ajungă până la tine cele ce-ți promisesem: pachete cu prăjituri. (îți dai seama, te rog, că nu mă scuz, ferească Dumnezeu, ci mă plâng: așa un ghinion ca în toamna asta de mult n-am mai avut - în treacăt-fie zis am avut și necazuri foarte mari, ce e drept pe alte planuri). Așa că această scrisoare nu poate înlocui pe celelalte care stau în sertar însă are rolul de-a te liniști.

Am ascultat discuția cu Monica. Reacțiile te vor dezamăgi; din ce se spune (ca să judeci exact îți indic și sursele: 1) Puca era Mogoșoaia unde a ascultat împreună cu Fănuș, Preda și Breban; 2) A vorbit personal cu Breban; 3) Goma a vorbit cu unii și alții; 4) Am vorbit cu Dimov) cei care au fost cei mai „realiști” și mai exacti în păreri (după părerea mea) a fost grupul Mogoșoaia mai sus citat: Fănuș a fost șocat că ai spus „fostul meu amic”, dar recunoaște că lucrurile au fost foarte bine spuse; la fel Breban care are, firește, și el o rezervă de principii, anume că nu poți vorbi în același timp în numele unei culturi (sens general al discuției cu Monica) și exemplifică cu un grup restrâns (pasajul despre onirici de la sfârșit; i-am atras atenția asupra sublinierii pe care ai făcut-o anunțând că vei fii subiectiv, dar știi foarte bine ca B. nu acceptă contraargumente; cred că nu această rezervă a lui e importantă ci atitudinea față de fapt în genere care este foarte favorabilă). Se pare - informațiile mele în această privință se bazează pe niște texte destul de ambigui - că nu departe de aceste atitudini se situează și Preda. Și cu tot regretul (sau dimpotrivă), trebuie să mărturisesc că aceștia rămân tipii cei mai serioși - pentru că: Dima se plânge că din cauza ta Iancu nu-i mai dă bani, Gabrea că e compromis, Titel a devenit nevăzut-necunoscut, Băieșu și Bănulescu par a fi și ei nemulțumiți. Mazilescu și-a luat un aer de bătrân ilegal care zâmbește la zburciunile noastre el știind foarte bine că trebuie răbdare, așteptare (indescifrabil) și alte virtuți lichide. Turcea, dispare și el, ne reproșează lui Goma și mie că vrem să-l tragem pe sfoară vrem să câștigăm fiecare câte ceva, în timp ce el nu va fi decât de manevră.

Mult mai puțină lume a ascultat articolul din „Le Monde” numărul, culmea hazului, se găsește de câteva zile în biblioteca Univ. l-am povestit mai multora. Reacțiile sânt interiorizate lucrurile fiind mult mai grave. Articolul a fost excelent și cei care l-au auzit - cei mulți cu care am vorbit sânt oameni fără legături cu lumea literelor sânt entuziasmați.(...)

Scrisoarea către Ceaușescu e gata dar nu vom fi decât semnatori. Oricum așteptăm momente mai prielnice.

Doina a primit invitația, deocamdată e în discuția directorului care s-ar putea să-i refuze „recomandația” - firește voi face un scandal uriaș și te voi ține la curent prin telefon, poate tot prin Europa Libera să facem ceva. Oricum cred că scrisoarea îți parvine după ce vom vorbi la telefon, întrucât am convenit cu Paul să te căutăm duminică dimineața (azi e Miercuri).

Am primit Quinzaine Littéraire și-ți mulțumesc.

Sper să dau mâine seara drumul la cenaclu. Încerc să fac un fel de revistă la Litera cu Abăluță, Nora Iuga, Jaleș și alți câțiva. Avem alături, dar pășește cu pași foarte mici și prudenți, pe Ivănescu. La fel Mihai Ursachi de la Iași, care aceștia ar trebui mai stimulați. Oricum te asigur că sânt mult mai porniți decât Găbrea, Turcea, Mazilescu, Robescu, etc.” [3]

“Prăpădul care se pregătește”

9 ianuarie 1973

„Dragă Tepe,

nu ți-am mai scris de mult pentru că sunt într-o pasă cam proastă și nici evenimente de importanță nu s-au petrecut ca să mă pună cu tot dinadinsul în stare epistolică; pe lângă asta am tot așteptat să-ți pot găsi cărțile indicate în ultima scrisoare, dar deși - contrar așteptărilor mele - am găsit Radu Petrescu (apărut în 1971 și pe care nu-l aveam) destul de ușor, „Maiorescu” de Lovinescu a dispărut de pe piață și nu pot să dau peste un exemplar disponibil iar „Tatăl meu...(pohem)” se află, firește, la librăria Cărții Românești unde am fost de două sau trei ori și niciodată n-am reușit s-o găsesc deschisă: mai întâi vânzătorul a fost bolnav, apoi într-un rând nu era acolo, iar după Anul Nou când m-am dus iar, era un bilet pe ușă: „Concediu de odihnă 1-20.I/73). Aștept deci să se facă douăzeci și am să mă duc să-ți iau Gelu Naum, cărțile tale și ce-oi mai găsi. Ți-am trimis un prim transport cu proză de Voiculescu, Radu Petrescu, volumul acum apărut al lui M. Ivănescu și teatru de Blaga.

Acum ar trebui să merg mai departe spunându-ți diferite lucruri prin care să încerc să-ți îmborsăzesc impresiile dinspre aici. Orice altceva mai bun pot face /*indescifrabil*/ chiar să mă opresc din scris de-atâta scârbă. *SCÂRBA. Demența în toi; Țara Copiilor. Ultima noutate: ca să cumperi becuri trebuie să le dai înapoi pe cele arse (nu e metaforă, nu e figură de stil, ci o decizie cu aplicare de la 1 ianuarie)*, dealtfel de ce zic eu ultima noutate, asta e o dulce copilărie ori din atâta scârbă nu poate ieși o scrisoare; tocmai lucrez la un roman, poate acolo. Aștept pentru a-ți scrie stări de suflet mai propice. A, uitam, Pițurcă, întrebat despre cum o să-și petreacă vacanța, povestește despre călătoria în Groenlanda unde va transporta /*indescifrabil*/ de soare din Sud și alte asemenea chestii. Progresează în bună cumpănă. Ce face Mona, mă gândesc cu groază că la-ntoarcere n-o să mai recunoască țara într-atât se schimbă pe zi ce trece și, de! doamnele sunt mai simțitoare (ceea ce însă nu le scutește de armată). Teatrele au acum câte un consiliu de 200-300 de oameni ai muncii care văd spectacolele în vizionari speciale și cu forță de lege dezbăt

dacă ei au sau nu nevoie de respectivul spectacol. Da. Doinei trimite-i dacă se poate, o invitație ordinară. În momentul de față, aș fi fericit dacă măcar ea ar putea scăpa din prăpădul care se pregătește, care vine, îl văd cum vine și nu știu dacă va mai rămâne piatră, în orice caz nici un om viu, ci doar, plutind ca o flamură deasupra munților, mândria noastră legendară. Cu prima ocazie îți trimit câteva din povestirile mai vechi și cea „în formă de epitaf”. Dimov a dispărut de la redacție, nu răspunde la telefoane, poate a plecat; oricum îl caut zilele astea. Aștept cartea ta. Turcea dispărut și el.” [4]

Într-o lume în care literatura română nu există, Virgil Tănase se simte mai mult un anonim, un intelectual nomad care subzistă dincolo de granițe, și mai puțin un exilat autentic:

„drumul pe care a trebuit să-l parcurg, ca să pot locui legitim într-altă limbă decât a mea de-acasă, mi-a îngăduit să le privesc pe amândouă diferit și să dobândesc credința că scriitorul este pretutindeni un străin – și că nici n-ar putea fi altminteri”. [Tănase 2013: 12-13]

Exilul a fost doar „un alibi” [Tanase, Tézé-Delafon 1990: 132] pentru niște scriitori români fără operă al căror singur merit era acela de a fi trecut o frontieră și de a-și fi manifestat zgomotos, dar la adăpost, opoziția politică. [7]

Totuși, scriitorii și artiștii refugiați din țările comuniste ajunși la Paris purtau această etichetă, fapt ce determina punerea lor sub protecția sufletelor generoase din diferite saloane:

„Nu erau considerați exilați Beckett sau Garcia Marques, termenul se aplică cel mai adesea celor care din motive politice, nu puteau călători în țara lor. Exilul era deci o categorie legată de permeabilitatea frontierelor – problemă de geografie, de politologie, oricum, fără nici o legătură cu substanța creației. Pentru scriitor a fi exilat desemna o situație administrativă și nicidecum o identitate artistică”. [8]

Convins că politica și cultura românească se fac în interiorul țării și nu într-o cafenea la Paris, Virgil Tănase constată că nu are nimic comun cu acest „exil ridicol și lamentabil”.

Scriitorul rămâne convins că regimul comunist nu era decât forma tranzitorie, istorică a unui monstru profund care îmbracă forma unei ideologii, iar lupta lui se ducea doar cu acest monstru. El nu dorește să fie pus în rândul celor care fac din exil o meserie sau cel puțin o condiție. Destinul său e foarte asemănător cu cel al majorității semenilor lui care n-au vrut să fie eroi, care au încercat, cu mai mult sau mai puțin succes, *să nu se-nece în mocirla care se revărsase, care n-ar fi vrut să fie părtașii crimelor care se săvârșeau, dar nici victimele unui regim pe care-l resimțeam mai degrabă ca pe o catastrofă istorică căreia ar fi fost absurd să i te-mpotrivești, cum nu poți stăvili un cutremur sau apele care se varsă peste mal, fiecare descurcându-se cum poate și cum îl taie capul, cu excepția mișeilor, firește, a căror răutate n-aș pune-o pe socoteala sistemului politic ci a firii lor, așa cum fiarele rămân aceleași chiar dacă trec o frontieră – și experiența exilului parizian n-a făcut decât să-mi întărească această părere.* [Barna, Iuliana, 2010]

Pentru Virgil Tănase, exilul înseamnă acea stare de liniște pe care o afli numai trăind cu tine însuși, dincolo de aparențe. Și dialogul epistolar o confirmă. Tănase nu vede exilul ca pe o valoare, considerându-l o situație provizorie și administrativă: „Am crezut totdeauna că viața

literară românească nu se poate petrece decât în România. Nu în exil. Dar regimul, comuniștii, cenzura... În ciuda tuturor acestor constrângeri, acolo se petrece (în România). Aici e cultură franceză, public francez, literatură franceză și gust francez, și o altă etapă de dezvoltare.” [9]

Trecând peste inconvenientele sistemului administrativ francez, recuzând ideea de azil politic, scriind cu rigurozitate, acționând cu diplomatie și onestitate, Virgil Tănase va avea parte de o recunoaștere binemeritată. „Nimeni dintre noi, cei care-i citeam cu atâta bucurie romanele publicate la Paris de pe la începutul anilor optzeci, n-a fost surprins să afle că premiul pentru literatură al Uniunii Latine i-a fost decernat în anul 2004 lui Virgil Tănase. Este, de fapt, până la urmă, cât se poate de firesc. Și nu numai pentru că, s-a născut în România, pe malul Dunării, ci mai ales pentru că „Virgil Tănase este prin sine o chintesență a latinității”. [Patrice Bollon, 2005: 19]

În aceste scrisori provocatoare, velate de o introspecție asupra topografiei afective a exilului românesc și a reconfigurării identității, *reflexia coagulează adeseori în maxime având strălucirea unui bisturiu.*”[11]

Note finale

- [1] Lucian Chișu, *Agonie fără extaz* in Caiete critice, nr. 10 (312), 2013, p. 40.
- [2] Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, *Momentul oniric*, Cartea Romaneasca, 1997.p. 76.
- [3] Țepeneag, Dumitru, *Nu i-i bine vacii noastre*, **Contemporanul**, Anul X, Nr.44 (525), 16 noiembrie 2000;
- [4] Țepeneag, Dumitru, *Prăpădul care se pregătește*, **Contemporanul**, Anul X, Nr.46 (527), 30 noiembrie 2000
- [5] Tănase Virgil, *Scrisori despre literatură și teatru*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013, pp. 12-13.
- [6] Virgil Tănase, *România mea*, E.D.P., București, 1996, p. 67. În capitolul *Om de teatru în România*, Virgil Tănase prezintă într-un interviu acordat ziaristei franceze Blandine Tézé – Delafon, contextul în care a fost „invitat” să părăsească România în 1977.
- [7] Gina PUICĂ, *Virgil Tănase sau Celălalt exil românesc postbelic*, in MERIDIAN CRITIC, 2023; 43 (2) : 151-162.
- [8] Interviul acordat de Virgil Tănase scriitorului Cornel Nistor, în revista **Discobolul**, Alba Iulia, iulie-septembrie, 2004.
- [9] Virgil Tănase, *România mea*, p.97.
- [10] Bollon, Patrice, *Un latin balcanic*, **Caiete Critice**, Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă, Nr. 1(207), 2005; 19
- [11] Cristofor, Ion, *Confesiunile unui exilat*, **Tribuna**, săptămânal de cultură, An II, Nr.23, 7 iunie 1990, p.4.

Referințe bibliografice

- Bollon, Patrice, *Un latin balcanic*, **Caiete Critice**, Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă, Nr. 1(207), 2005.
- Chișu, Lucian, *Agonie fără extaz* in Caiete critice, nr. 10 (312), 2013.
- Cristofor, Ion, *Confesiunile unui exilat*, **Tribuna**, săptămânal de cultură, An II, Nr.23, 7 iunie 1990.
- Dimov, Leonid, Țepeneag, Dumitru, *Momentul oniric*, Cartea Romaneasca, 1997.
- Puică, Gina *Virgil Tănase sau Celălalt exil românesc postbelic*, in MERIDIAN CRITIC, 2023; 43 (2) .
- Tănase Virgil, *Scrisori despre literatură și teatru*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.
- Tănase, Virgil, *România mea*, E.D.P., București, 1996.
- Țepeneag, Dumitru, *Nu i-i bine vacii noastre*, **Contemporanul**, Anul X, Nr.44 (525), 16 noiembrie 2000;

Țepeneag, Dumitru, *Prăpădul care se pregătește*, **Contemporanul**, Anul X, Nr.46 (527), 30 noiembrie 2000